

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE (Čakovec)

KAROLINA HLIŠĆ
DIPLOMSKI RAD

ODGOJNI MODEL KOD
UČENIKA ROMA

Čakovec, veljača 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE (Čakovec)

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Karolina Hlišć

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Odgojni model kod učenika Roma

MENTOR: prof. dr. sc. Milan Matijević

SUMENTOR: doc. dr. sc. Goran Lapat

Čakovec, veljača 2019.

Sadržaj

Sažetak	4
Summary	5
1. Uvod.....	1
2. Povijest i porijeklo Roma.....	2
2.1. Povijest Roma u Hrvatskoj.....	3
3. Romski običaji	4
3.1. Religija	4
4. Obiteljski ustroj.....	5
4.1. Brak i odgoj djece	5
5. Izazovi svakodnevnice	7
5.1. Neredovitost školovanja i pohađanja nastave	8
5.2. Teškoće jezika	9
6. Rješavanje problema u odgoju i obrazovanju Roma.....	10
6.1. Romski pomagač u nastavi.....	10
6.2. Učitelj kao primjer	11
6.3. Suradnja roditelja i škole.....	13
7. Metodologija istraživanja.....	16
7.1. Ciljevi istraživanja	16
7.2. Hipoteze	16
7.3. Statističke metode korištene u sklopu istraživanja.....	16
8. Rezultati istraživanja.....	17
8. Rasprava.....	33
9. Zaključak.....	35
10. Literatura	37
11. Životopis	41
12. Prilog (upitnik)	42
12. Izjava o samostalnoj izradi diplomskog rada	45

Sažetak

Pitanje odgoja i obrazovanja Roma sve je aktualnije. Većina Roma živi na rubu siromaštva te se često suočavaju s predrasudama i stereotipima. Učitelj koji provodi velik dio vremena s učenikom ima priliku utjecati na učenika. Naime, učitelj podučava, ali i odgaja. U odgojno-obrazovnom procesu on je također i primjer te svojim ponašanjem učenika uči, ali i odgaja. Učitelj u interkulturalnom okruženju mora učenike poticati na prihvaćanje razlika, motivirati ih, stvoriti pozitivno ozračje te pristupiti svakom učeniku kao individualnom pojedincu. Kako bi to bilo ostvarivo, suradnja škole i roditelja je neophodna. U teorijskom dijelu diplomskog rada pisat ću pobliže o kulturi Roma, izazovima svakodnevice te izazovima odgoja i obrazovanja učenika Roma. U drugom dijelu diplomskog rada dan je prikaz i rezultati istraživanja koje je provedeno u OŠ Jože Horvata u Kotoribi i u Udruzi Sfera u Kuršancu kako bi se prikazao odgojni model kod učenika Roma.

KLJUČNE RIJEČI: Romi, odgoj, obrazovanje, suradnja, interkulturalno okruženje

Summary

The issue of upbringing and education of Roma is more and more current. Most Roma live on the edge of poverty and are often faced with prejudices and stereotypes. A teacher who has spent a great deal of time with a student has the opportunity to influence students. The teacher teaches but he also educates students. In the educational process, he is also an example, and with his example he teaches and educates them. The teacher in an intercultural environment must encourage students to accept differences, motivate them, create a positive atmosphere, and approach each student as an individual. In order to achieve this, school and parent co-operation is essential. In the theoretical part of the thesis I will write more about the Roma culture, the challenges of everyday life and the challenges of the education of Roma students. The second part of the thesis presents the results of the research conducted in primary school Joža Horvat in Kotoriba and in the Association "Sfera" in Kuršanec to attest an educational model for Roma students.

KEY WORDS: Roma, education, co-operation, intercultural environment

1. Uvod

Svaki učenik bi trebao dobiti kvalitetan odgoj i obrazovanje. Romska djeca su često diskriminirana te suočena s različitim preprekama u obrazovanju. Većina učenika Roma prilikom polaska u školu slabo razumije hrvatski jezik te ne zna čitati ili pisati. Također, mnogi od njih gube motivaciju prilikom polaska u školu upravo zbog diskriminacije i predrasuda. Roditelji, koji su i sami u velikoj mjeri neobrazovani, ne pridodaju dovoljno pažnju svojem djetetu niti ne pridodaju pažnju njegovom odgoju i obrazovanju. Često učenici Romi izostaju iz škole kako bi s roditeljima sudjelovali u poslovima koji nisu namijenjeni djeci, ali nemaju izbora. Segregacija Roma u školama i stavovi sudionika u odgojno-obrazovnom procesu također su povezani s lošijim obrazovnim postignućima, slabom zaposlenošću i nižim primanjima što dovodi do slabije kvalitete života (Bagić, Burić, Dobrotić, Potočniki i Zrinščak, 2014).

Zbog kompleksnosti romske obiteljske situacije i položaja u društvu, veoma je važno da školska okolina bude poticajna te uređena potrebama učenika Roma. Uspješna škola je ona koja svojim primjerom odgaja i obogaćuje učenike moralno i intelektualno, bez obzira na to jesu li pripadnici neke manjine (Bedeniković, 2009).

Najbolji način integracije Roma je upravo odgoj i obrazovanje. Kako bi se to ostvarilo, treba napraviti školski model koji će biti prilagođen potrebama romske manjine te njihovim sposobnostima kako bi integracija bila uspješna. Također, iznimno je važno da se u obzir uzmu i njihove vrijednosti i tradicija (Lapat i Šlezak, 2010).

2. Povijest i porijeklo Roma

Povijesno se o porijeklu Roma zna vrlo malo. U jednoj od legenda, Romi kreću iz Indije u svijet zbog rata (Đurić, 1988).

Europski lingvisti 19.stoljeća su to i dokazali, zahvaljujući utemeljivačima komparativne lingvistike Rasmusu Christinu Rasku i Franzu Boppu. Zapis iz 1422. godine potvrđuje da su Romi znali da je Indija zemlja njihovog porijekla te da su svjesni svojih kulturno-povijesnih korijena. Budući da je Europljanima Indija bila daleka i mitska zemlja, Romi su od samih početaka primljeni s dozom nepovjerenja i sumnje (Đurić, 2007).

Prve grupe Roma se kreću se od istoka prema zapadu te otkrivaju Europu u 14. i 15. stoljeću. Romi su uglavnom bili dugokosi te su živjeli u šatorima što je u lokalnim seljacima izazivalo čuđenje i uznemirenost. Upravo zbog toga su im nadijevali različita imena koja su izražavala pretpostavljeno podrijetlo ili pogrešno shvaćen identitet. Budući da su se male skupine Roma mogle kretati potpuno neopaženo nekim područjem i izbjegavati bilo kakav kontakt s lokalnim stanovništvom, teško je biti siguran da su prvi pisani tragovi bili upravo o njima. Romi su se često brkali i s ostalim lutalicama i skitnicama te ostalim skupinama na lošem glasu.

Tijekom godina, Romi su bili nazivani raznim imenima od kojih su se neka odnosila na pretpostavljeno podrijetlo, a neka na kratkovidno i djelomično viđenje njihove povijesti. Tako su Romi koji su dolazili u Francusku s pismima kralja Bohemije (Češke) bili nazivani *Bohemiens*, a Romi porijeklom iz Mađarske *Hungaros*. Također, neka od imena su izvedena iz riječi „Egipćani“: *Gypsies*, *Gitans*, *Gitanos*, *Yifti*, *Gitani* i slična koja se još danas ponekad koriste. Najraširenija su ipak imena Roma s porijeklom iz Indije: *Zigeuner*, *Tsiganes*, *Zingaros*, *Zingari*, *Zigenare*, *Tigan*, *Cikan* te *Cigani* (Pierre-Liegeois, 2009).

2.1. Povijest Roma u Hrvatskoj

Na prostoru današnje Hrvatske, Romi se prvi puta spominju 1362. godine u Dubrovniku. Na temelju pouzdanih izvora, zna se da je u Zagrebu 1378. godine postojala manja romska kolonija koja se pretežno bavila trgovinom te je često bila pozivana na sud. U tim pozivima za sud je pretežno bilo upisano samo Ciganin (Đurić, 2007). Romi su najčešće bili nazivani Cigani ili Egipćani, a tijekom 15. stoljeća mnogi od njih su imali slavenska osobna imena te su bili stalno nastanjeni. Bavili su se raznim zanimanjima, a mnogi od njih su bili muzičari (Petrović, 1976).

Od sredine 15. stoljeća stvorio se negativan stav prema Romima i njihovom nomadskom načinu života. Negativan stav prema Romima doveo je do toga da se pokušao regulirati njihov položaj u hrvatskom društvu. Prva zakonska odredba protiv Roma donesena je 1593. na zasjedanju u Zagrebu gdje je odlučeno da Romi moraju platiti porez. S time ih se pokušalo uklopiti unutar postojećeg poreznog sustava i na određeni način ih socijalno integrirati. Neki od Roma su se integrirali u društvo, ali je često dolazilo do sukoba između romskog si ne romskog stanovništva. Razlog tome što je dolazilo do sukoba između Roma i većinskog stanovništva je upravo pitanje romskog kriminaliteta. Romi su smatrali da je dopušteno potkradati katoličko stanovništvo, a od toga su ih odvratili misionari. Unatoč tome što je Romima bilo zabranjeno i ograničeno kretanje, oni su sve više prisutni na romskim prostorima.

Početkom 19. stoljeća Romima je dana određena zemlja na kojoj su mogli živjeti i podignuti nastambe, a također im je dana mogućnost obavljanja društveno korisnih poslova te obrtničkog obrazovanja. S time se pokušalo Rome integrirati te spriječiti kriminalitet, ali je taj pokušaj bio uglavnom neuspješan te su i dalje postojali sukobi između Roma i hrvatskog stanovništva. Seosko stanovništvo ih je uglavnom percipiralo kao lopove, prosjake i lukave varalice. Reakcija Roma na to je bila zatvaranje unutar svojih zajednica te preživljavanje na samim marginama društva što je bilo vidljivo u njihovoj neobrazovanosti te siromaštvu. Također se smatralo sramotnim ako se hrvatsko stanovništvo rodbinski povezalo s Romima (Vojak, 2013).

3. Romski običaji

Svi Romi slave najpoznatiji romski blagdan – Đurđevdan. Đurđevdan se obilježava 6. svibnja, a slavi se jedinstveno. Većina Roma se budu rano ujutro i odlaze do obližnje rijeke ili jezera. Muškarci odlaze na jednu stranu obale dok žene odlaze na drugu stranu obale gdje se svlače i skaču u vodu. Nakon toga se oblače te trgaju grane s drveća te ukrašavaju ulazna vrata. Nakon povratka kući, priprema se gozba te se čestita i izriču se želje. Nakon toga počinje slavlje popraćeno glazbom te se pjeva i pleše dugo uz noć, obavezno uz himnu „Gelem, gelem“. Romi često potroše zarađeno na gozbu, iako žive u neimaštini. Nemaju razvijene radne navike, a jedu sve, ali im je meso najomiljenija hrana. Vole se oblačiti u žive boje, a često prose odjeću ili ju kupuju jeftino (Seferović, 1999). Žene većinom nose suknje i haljine kako bi skrile svoja leđa i bedra jer kod njih to simbolizira ženstvenost. Kako su nekad živjeli nomadskim načinom života, spravljali su eliksire te razne prirodne lijekove koje su koristili te se svoje znanje nisu ustručavali dobro naplatiti. Također, još uvijek više vjeruju u zlato nego u novac jer smatraju da je novac više potrošan, da se lakše gubi te vidi zlato i nakit kao amajliju za sreću (Đurđević, 2009).

3.1. Religija

Iako je prvobitno vladalo mišljenje da su Romi površni i povremeni vjernici ili pak nevjernici, oni su se zapravo prilagođavali zahtjevima zemalja po pitanju religije po kojima su se kretali. Romske legende često imaju motive legendi koje su usvojili iz religije kojoj su se priklonili te je teško razaznati koji elementi su izvorno romski, a koji su usvojeni iz drugih religija. Vjera je prilično bitna kod Roma te to može biti pomoć kod integracije u socijalnu zajednicu, promjene načina ponašanja te čak promjeni odnosa prema školi (Hrvatić, 2014).

4. Obiteljski ustroj

Kod Roma je još uvijek ukorijenjen patrijarhalni odnos u obitelji. Naime, muž je glava i jedini hranitelj obitelji. Muž zahtjeva poslušnost žene i te joj on često određuje kako će se ona ponašati. Prilikom posjeta obitelji, muškarci često razgovaraju u jednoj prostoriji, a žene se povlače u drugu. Romske žene većinom ne pokazuju nezadovoljstvo zbog toga što su od malih nogu odgajane i učene da je muškarac glava obitelji, da moraju biti poslušne te poštivati njegovu dominantnu ulogu. Muškarac često dovodi u kuću i više žena na što one moraju biti pokorne i ne smiju se pobuniti ili izraziti nezadovoljstvo (Seferović, 1999). S druge strane, ukoliko je žena bila nevjerna najčešće je bila pretučena ili ošišana. U nekim slučajevima su čak bile protjerane i isključene iz zajednice (Đurđević, 2009).

4.1. Brak i odgoj djece

Romi su u brak stupali jako mladi. Djevojčice nerijetko već s 13. godina jer se smatralo da oni koji nisu u braku do navršene 18. godine života su stari ili bolesni. Brakove su uglavnom sklapali roditelji (Đurđević, 2009). Brakovi koji su sklopljeni su često izvanbračne zajednice, rijetko se žene kod matičara. Utemeljeni su na danoj riječi koju niti jedan od supružnika ne smije prekršiti. Brak kod matičara često kod njih predstavlja opterećenje budući da su u toj državi i dalje stranci te dosta Roma nije uopće pismeno (Seferović 1999). Zadnjih nekoliko godina smanjila se udaja djevojčica s 13. godina zahvaljujući intervenciji MUP-a, suda te Centra za socijalnu skrb da se djevojčice ne udaju prije navršenih 16. godina (Sever, 2004).

Način sklapanja braka još uvijek ima arhaične elemente. Roditelji su često znali „kupiti djevojku“ i tako dogovoriti brak. Tako su se roditelji mlade i mladoženje znali naći u kavanama i slično kako bi dogovorili cijenu mlade (Mitrović, 1987). Brojne romske zajednice su još uvijek veoma mlade. Također je često uvjet za izbor budućeg bračnog para bilo obiteljsko-materijalno stanje. Tako je često bilo dogovarano da se

siromašna djevojka uda za siromašnog mladića, a bogata djevojka za bogatog mladića i to nerijetko već kod rođenja djeteta. U slučaju neplanirane ljubavi, ako bi se siromašni mladić zaljubio u bogatu djevojku, njihova ljubav nije imala šanse jer bi obitelji zaratile i često tražile krvnu osvetu. U suprotnim slučajevima, ako bi se bogati mladić zaljubio u siromašnu djevojku, njihova ljubav imala je šanse (Seferović, 1999). Također je moguće da roditelji jednostavno objave da je vrijeme za udaju ili ženidbu te bi se u zajednici odmah znalo tko je kome naklonjen te bi roditelji muškog djeteta pitali roditelje ženskog djeteta smiju li doći u njihovu kuću i zaprositi njihovu kćer za svojeg sina. (Đurđević, 2009). Sklapanje braka između pripadnika iste plemenske skupine je pravilo, a svrha braka je upravo potomstvo. Romske obitelji često imaju velik broj djece, ali se to polagano mijenja upravo zbog promjene životnog standarda Roma (Cifre, 1980).

Kod rođenja djece već se vidi razlika u spolovima- slavlja su veća ako se rodi muško dijete, manja ako se rodi žensko dijete. Mnogo obitelji rađa djecu tako dugo dok se ne rodi sin. Čim više sinova u obitelji se smatra srećom. Djevojčice su često zapostavljene i u obrazovanju. Često kad krenu u školu izostaju više puta kako bi pomogle majci oko kućanskih poslova i oko djece. Roditelji, često i sami neobrazovani, ne mare toliko za odgoj i obrazovanje djece. Iako vole svoju djecu, često ih donekle obuku, ponekad odvedu liječniku i nahrane. Djevojčice su također često tiše, mirnije te nikad nisu bile izvan naselja. Rezultat tome je da se često boje same poći u školu i slično. Kod dječaka se cijeni borbenost i odlučnost što često u pubertetu rezultira time da dolazi do fizičkog nasilja između vršnjaka u školi i izvan škole (Sever, 2004).

5. Izazovi svakodnevnice

Jedna od problematika Roma jest to što ih se često povezuje s krađama, prijestupima i delinkvencijom. Prema podacima Centra za socijalnu skrb Čakovec, kriminalitet romske djece je zabrinjavajući te samim time pridonosi stigmatizaciji i predrasudama prema Romima. Poznato je da Romi žive u nekoj vrsti društvene izolacije. Često žive u potpunom siromaštvu i na marginalnom rubu, te se često okreću kriminalitetu. Poznato je da se romske porodice ističu velikim brojem djece te slabo obrazovanim roditeljima. Kako je njihova integracija otežana, žive u otežanim uvjetima. U obiteljima su prisutne asocijalne pojave poput prosjačenja, skitnje, alkoholizma, zlostavljanja djece, kriminaliteta, različitog nasilja, prostitucije i zanemarivanja odgoja. Djeca vide primjer u svojim roditeljima te kopiraju i oponašaju asocijalne radnje (Blašković i Magdalenić, 1990). Razlike između većinskog stanovništva i Roma se najbolje vide kad oni žive neposredno jedni pored drugih. Romi imaju lošije sanitarne uvjete, ne vode toliko računa o higijeni, često nemaju ni električnu struju te su trajno nezaposleni. Budući da je integracija Roma otežana te su oni duže vrijeme na rubu javnog interesa, njihov položaj se znatno sporije mijenja i poboljšava od položaja većinskog stanovništva (Šikić Mićanović, Ivatts i Gelger-Zeman, 2015).

Mnogi od romskih učenika u školi ne prihvaćaju odgovornost za svoje ponašanje. Često krive učitelje za svoje ponašanje, govore kako se učitelji ne ponašaju lijepo prema njima te ih optužuju za favoriziranje njihovih prijatelja iz razreda iste etničke skupine. Romi navode kako je jedan od razloga problematičnog ponašanja učenika upravo neznanje učitelja o njihovim običajima, tradiciji i jeziku te se time povećava jaz između Roma i ostalog stanovništva (Bucuroiu, 2004).

Učenici Romi u školi često narušavaju učiteljev autoritet, često osmisle predstavu kako bi učitelju odveli pozornost od onog što se zapravo spremaju učiniti ili jednostavno žele učitelja ismijati. Učestalo ne koriste izraz poštovanja Vi, nego često samo koriste drugo lice jednine ti, te time učitelju otežavaju izgrađivanje autoriteta (Marušić, 2014). Kao poseban problem treba i spomenuti njihove karakterne osobine kao što su emocionalna agresivnost, bojažljivost, uvredljivost te naglašavanje u

emocijama. Njihove reakcije su burne, bilo pozitivne ili negativne, a većina njih ima nemaran i loš odnos prema knjigama, priboru i školskim obvezama (Pongrac, 1998).

5.1. Neredovitost školovanja i pohađanja nastave

Učenici Romi, u odnosu na ostale učenike, imaju razmjerno veći broj izostanaka iz škole pa i prekida školovanja. Smatra se kako je upravo jedan od elemenata neredovitosti školovanja i pohađanja nastave upravo broj članova obitelji (Bouillet, Matijević, 2003).

Romske obitelji, prema istraživanjima iz 1982. imaju prosječno 5,6 članova iako taj broj može značajno varirati između naselja. Romska domaćinstva su pretežno mlada te je prisutna velika stopa fertiliteta. Djeca su često rođena u malim razmacima, približno su istih godina te već u dobi od 10 godina moraju pomagati svojim roditeljima u različitim „odraslim“ poslovima. Naravno, to im u velikoj mjeri otežava školovanje (Elijaš, 2014). Prema istraživanju koje je provedeno 2003. godine dokazano je da je uočen uzorak započinjanja i prekida školovanja kod obitelji koje imaju jedno dijete do starosti do 7 godina te dvoje ili više djece starosti od 7 i 15 godina. Te obitelji imaju najviše ženske djece te razmjerno više, ali ne i najviše muške djece. Uočeno da se tu radi od udovcima/ udovicama te obiteljima koje su živjele u izvanbračnoj zajednici, a sada više ne žive. Neredovito pohađanje škole uočeno je kod obitelji koje imaju razmjerno veći broj djece u dobi od 7 do 16 godina te veći broj ženske djece. Također je uočeno kako se radi o obiteljima koje su živjele u izvanbračnoj zajednici, a sada više ne žive te o udovcima/ udovicama. Redovito pohađanje škole uočeno je kod djece čiji roditelji imaju manji broj djece, ali i onima koji imaju maksimalan broj ženske, ali i muške djece (Bouillet i Matijević, 2003).

Od 100% upisanih Roma, prema istraživanju „Socioekonomski utjecaj na uspjeh ili neuspjeh djece u školi“, 47,5% učenika izostaje povremeno ili stalno. Od tih 47,5% Romskih učenika koji izostaju iz škole, u 52,4% navodi razlog izostanka bolest, dok se u ostalim slučajevima radi o nekim drugim razlozima. Ti razlozi su: ne postoji navika

dolaska u školu, ne vole ići u školu, škola je jako daleko pa ne dolaze kad je loše vrijeme jer idu pješke, stav roditelja prema pohađanju škole koji je negativan, nepoznavanje hrvatskog jezika, nepoznavanje čitanja i pisanja, nesredene obiteljske prilike i slično (Pongrac, 1998).

5.2. Teškoće jezika

Romski učenici ne znaju u dovoljnoj mjeri standardni hrvatski jezik. Učenici koriste hrvatski standardni jezik u školi, a u razgovoru s roditeljima kod kuće i s užom zajednicom koriste samo romski jezik. Polazak u školu im je otežan jer ne poznaju hrvatski jezik u dovoljnoj mjeri te se tu redovito razvija strah od komunikacije na hrvatskom jeziku i razgovor s ostalom djecom (Baran i Šimunić, 2014).

Nadalje, udžbenici su pisani hrvatskim standardnim jezikom, učenici „razumiju“ samo slike, nastava se održava na njima teško razumljivom jeziku te većina učenika ne može razumijeti hrvatski jezik kad se govori jer se govori za njih prebrzo. Komuniciraju najčešće s drugim Romima tijekom odmora jer tako jedino znaju (Ciglar, 1990). Prema komparativnoj analizi upitnika „*Razumijem što čitam*“ Mire Kermek- Sredanović, s pismenim odgovorima učenika dokazano je da se netočni odgovori romskih učenika i ne romskih učenika bitno razlikuju. Tako su najčešće greške kod učenika Roma koji nisu točno odgovorili ni na jedno pitanje ove:

- prepisivanje pitanja u odgovoru (djelomično, s pravopisnim greškama- veliko i malo slovo)
- odgovor koji se sastoji od nizanja grafema u besmisleni niz (npr. *vtllh* umjesto ježa)
- nizanje slova i neprepoznatljivih znakova
- ispisivanje samo početnih grafema riječi koji najčešće ne odgovaraju početnom slovu riječi

Greške kod učenika koji su djelomično odgovorili na postavljena pitanja su:

- ispuštanje, dodavanje i zamjenjivanje slijeda riječi – npr. *jopt* (loptu), *jagda* (jagoda), *lopu* (loptu), *ježš* (jež)
- odgovara se imenicom u nominativu, a tražen je akuzativ – npr. *jež* (ježa), *lopta* (loptu)

6. Rješavanje problema u odgoju i obrazovanju Roma

U zagrebačkom naselju Kozari Bok provedeno je istraživanje u kojem je dokazano da su se Romi integrirali, ali samo formalno. Najveći problem leži u tome što su roditelji neobrazovani te imaju slabiji socioekonomski status (Babić, 2004). Dakle, možemo reći da problem i dalje postoji. Pomak kod Roma se vidi, ali je jako malen. U odgoju i obrazovanju učenika postoje još problemi, koji bi se mogli riješiti, prema mojem mišljenju boljom suradnjom učitelja i roditelja te škole, uvođenjem više romskih pomagača u nastavu te boljom pripremljenošću učitelja za odgoj i obrazovanje Roma.

6.1. Romski pomagač u nastavi

Od pomagača u nastavi očekuje se da surađuje s djecom od 1. do 4. razreda. Pomagač mora tečno govoriti i poznavati romski jezik. Također mora imati završeno srednjoškolsko obrazovanje. Pomagač koji radi s djecom je uglavnom iz njihovog naselja, dobro poznaje djecu, ali i njihove roditelje.

Pomagač u nastavi, prema opisu posla, mora olakšati proces komunikacije između učenika i nastavnika te pomoći u komunikaciji između škole općenito i roditelja. Pomagač u opisu posla ima pomaganje nastavniku pri izboru odgovarajućih materijala za izvođenje nastave, odgovarajućih principa i metoda, sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu i izvannastavnim aktivnostima učenika, pomaganje učitelju kod učenja učenika te učenju učenika hrvatskom jeziku. (Hoblaj, 2008). Nemaju sve škole koje pohađaju učenici Romi pomagače. Prema istraživanju „*Pristupačnije i kvalitetnije obrazovanje Roma u RH*“, dokazano je da učitelji smatraju romske pomagače najviše korisnima za komunikaciju između roditelja i učitelja te škole (NCVVO, 2010). Neki roditelji ne govore hrvatski jezik te je u tim slučajevima romski pomagač ključan. Učitelji u nekim slučajevima moraju inzistirati na suradnji s roditeljima te se roditelji češće radije odazovu na poziv romskog pomagača, nego na poziv učitelja. Ukoliko učenik mora prisustvovati na sastanku, a roditelji ne govore hrvatski, on s njima

komunicira na romskom. Tu romski pomagač mora prevoditi i pojašnjavati jer učenik nije kompetentan sam prevoditi. Učitelji moraju slati i pisane poruke koje roditelji često ne mogu pročitati ukoliko su nepismeni, pa tu opet romski pomagač mora prevoditi ili prenositi poruku roditelju (Lapat i Šlezak, 2010).

Tablica 2. Broj romskih pomagača u međimurskim školama (Horvat, 2009)

Osnovne škole koje u pojedinim razrednim odjeljenjima imaju minimalno 20% romskih učenika u šk. od 2008./2009.		
ŠKOLA	POMAGAČI	ROMSKA DJECA
Centar za odgoj i obrazovanje	Nema	58/71
OŠ Donja Dubrava	Nema	17/285
OŠ Kotoriba	1	99/322
OŠ Kuršanec	2	287/454
OŠ Dr. Ivan Novak, Macinec	4	319/494
OŠ Mala Subotica	3	177/518
OŠ Mursko Središće	2	78/558
OŠ Orehovica	2	144/264
OŠ Vladimir Nazor, Pribislavec	3	152/345
OŠ Podturen	1	5/372

6.2. Učitelj kao primjer

Zakonski je utvrđeno da su škole zakonski odgovorne za osobni i društveni razvoj svojih učenika. Škole pa tako i vrtići i jaslice imaju odgojnu funkciju. Pedagozi, odgajatelji, učitelji su odgovorni za djecu koliko i roditelji, budući da provode velik dio vremena sa djecom. Jesper Juul po tome pitanju kaže: „*Nekoć smo si mi nastavnici- jer i ja sam nastavnik- postavljali pitanje ne bismo li djecu osim podučavanja nastavnog gradiva trebali i odgajati. No to pitanje je u biti suvišno jer tko se bavi djecom neminovno ih i odgaja. Svatko tko provode makar samo pet minuta s nekim djetetom,*

odgaja ga svojom prisutnošću i primjerom. “ Nastava i poučavanje jesu važni, ali su isto tako važni i odgojni elementi. Odgoj se danas ne odvija samo u domu, odvija se i u školama (Juul, 2013). Moralni odgoj je jedan od osnovnih odgojno – obrazovnih ciljeva škole te se on ne temelji samo na moralnim znanjima već i primjenom i djelovanjem. Ukoliko je primjenjuje moralno djelovanje, veće su šanse da će i školsko ozračje biti pozitivnije te će kvaliteta međuljudskih odnosa biti veća. Ozračje škole mora biti zasnovano i na humanom pristupu učeniku jer to stvara u učeniku pozitivne osjećaje prema školi, obrazovanju i učitelju kao autoritetu. Također, učiteljeva osobnost je važna stavka. Smatra se da su najvažnije učiteljeve osobnosti empatija, strpljivost, samouvjerenost i komunikativnost. Naravno, tu se ne smije zaboraviti i ono najvažnije: moralni uzor učitelja i ljubav prema pozivu (Relja, 2005).

Romski učenici su predmet diskriminacije, te se i dalje susreću s problemima u odgoju i obrazovanju. Stjecanje učiteljske kompetencije pretpostavka je profesionalne karijere i stručnog razvoja. Interkulturalni odgoj i obrazovanje potiču upravo učitelji koji stvaraju školsku kulturu koja se temelji na otvorenosti prema drugim kulturama i komunikacijskim vještinama, jedinstvenosti i vrijednosti svake kulture te na poznavanju i poštivanju različitih stilova života. Također je bitan odgoj za mir i razvoj te demokratski suživot i odgoj za ljudska prava. Učitelj ne mora imati samo znanje o različitostima, on mora biti u stanju poticati nenasilnu komunikaciju i rješavanje problema i sukoba te pružiti pomoć osjetljivim pojedincima. Temeljni zahtjevi interkulturalne kompetencije su osjetljivost i samosvijest, odnosno poznavanje razmišljanja i viđenje svijet drugih. Učitelj je u višekulturalnom okruženju dužan iskorijeniti predrasude i stereotipe prema drugim kulturama te biti kreator uspješnih interkulturalnih odnosa (Mlinarević, Kurtović i Svalina, 2015). Mnogi istraživači koji se bave problematikom romskog odgoja i obrazovanja se slažu da je upravo odgoj i obrazovanje Roma put k njihovoj integraciji. Odgoj i obrazovanje u dvojezičnom i multikulturalnom okruženju zahtjeva dodatno educiranje i obrazovanje učitelja u školama. Prema podacima koje je provedeno u međimurskim školama, čak 56,4% nastavnika nije osposobljeno za rad s romskom djecom te provedbu interkulturalnog odgoja i obrazovanja. Ono što je posebno zanimljivo je to da se učitelji koji su u neposrednom kontaktu s romskom problematikom procjenjuju kao manje kompetentni

za interkulturalni odgoj i obrazovanje, nego učitelji koji nisu (Lapat i Šlezak, 2012). Rješavanje problema u odgoju i obrazovanju romske djece svakako je usko povezan s stavovima učitelja o romskim manjinama. Određeni broj učitelja pokazuje sklonost pripisivanja negativnih osobina učenicima romske nacionalne manjine dok nešto manji broj pokazuje sklonost pripisivanja pozitivnih osobina. Značajan broj učitelja se također ne slaže s tvrdnjom da bi Romi trebali biti ravnopravni u društvu, najviše zbog njihovih životnih navika (Bushati, Nemet i Mlinarević, 2015).

Učitelj je ključan čimbenik školskog kurikulumu, različitosti svake škole i stvaranju njezina identiteta te je učiteljeva uloga ključna u sukreiranju kulture suvremene škole kako bi svaki pojedini učenik bio uspješan i zadovoljan. Stvaranje interkulturalnog okruženja ne znači samo koristiti interkulturalne metode poučavanja, nego i osvještavanje o vlastitom podrijetlu i identitetu, ali i kompetencijama (Mlinarević i Brust-Nemet, 2010). Od učitelja se očekuje da zna i prepozna ključne barijere u interkulturalnoj komunikaciji kao što su predrasude i stereotipi, rasizam, etnocentrizam te različitosti u poimanju društvenih uloga i normi. Učitelj mora na vrijeme reagirati i prepoznati te prepreke te ih uspješno premostiti (Radeka i Sorić, 2006). Idealnog i savršenog učitelja nema, isto kao što nema idealnog i savršenog djeteta niti idealnog i savršenog roditelja. Kao što je roditeljski odnos s djetetom ispunjen divnim i teškim trenucima, različitim emocijama i preprekama, takav je i odnos učitelja i učenika, i to iz generacije i u generaciju. Posao učitelja je da učenika doživljava kao individualnu osobu te joj se prilagodi radi njezinog interesa, a sve u svrhu postizanja ciljeva odgoja i obrazovanja (Rosić, 2005).

6.3. Suradnja roditelja i škole

Odgojni proces uključuje dva važna pitanja: Što i kako? Pitanje što objašnjava nam što odgojem želimo postići, a pitanje kako pokazuje kako to trebamo ostvariti. Djeca i mladi se odgajaju se stjecanjem potrebnih znanja i sposobnosti, ali i usavršavanjem smisla za vrijednost i vrijednosno doživljavanje. Odgoj je vrijednosna kategorija u kojoj se usvajaju odgojni sadržaji, ali i odgojne vrijednosti. Odgoj je zapravo vrijednosno usmjeravanje u kojoj čovjek raste.

Svrha obrazovanja je krajnji cilj edukacije. Postiže se djelovanjem različitih pojedinačnih ciljeva koji su ostvareni. Odnos pojmova svrhe i cilja bi se mogao definirati ovako: svrha je najopćenitiji cilj. Odgojem i obrazovanjem se ljudi osposobljavaju za zadovoljavanje različitih životnih potreba te time poboljšavaju kvalitetu života. Kvaliteta života se može odrediti kao opće zadovoljstvo životom. Iz toga možemo i zaključiti da je kvaliteta života krajnji cilj, tj. svrha društvenog razvoja te odgoj i obrazovanje trebaju pridonositi društvenom razvoju. Iz toga možemo zaključiti da je i kvaliteta života krajnji cilj, odnosno svrha odgoja i obrazovanja (Mijatović, 1999).

Roditelji i škola nisu dvije neprijateljske skupine, nego obrnuto, suradničke. Ukoliko žele postignuti cilj-dobro odgojiti mladog čovjeka, moraju komunicirati, izgraditi partnerske odnose i razraditi metodiku odgojnih postupaka jer će samo na taj način odgojni proces djeteta biti neupitan i učinkovit, na opće zadovoljstvo djeteta, ali i roditelja te škole. Učitelj ne može izaći u susret potrebama pojedinog učenika ukoliko ne poznaje obiteljsku situaciju, a roditelj ne može pomoći svojem djetetu ukoliko ne zna što se u školi radi i što se od učenika očekuje. U odnosu između učitelja i roditelja važno je razlikovati ulogu svakog od njih i ne pokušavati profesionalizirati roditelja niti omalovažavati stručnost učitelja. Učitelj također mora biti spreman na suradnju s roditeljima, koji iako nisu „stručnjaci“ kao učitelj, mogu dati korisne savjete i ideje o odgoju.

Neka djeca dolaze u školu neuredna, gladna, bez osnovnog pribora za rad, agresivna, umorna, pospana. Neka djeca dolaze sa strahom te su povučena, neka djeca su agresivna jer su i sama bila izložena neprimjerenim postupcima roditelja te to iskazuju na način da se neprimjereno ponašaju prema drugim učenicima. Neka djeca pa, unatoč brizi roditelja, ne uspijevaju u školi kako bi se od njih očekivalo. Opet, s druge strane, neki roditelji ne shvaćaju svoju odgovornost ili im nije jasno što bi mogli učiniti da pomognu svome djetetu da napreduje i riješi svoj problem. Tu se ističe važnost škole koja mora biti inicijator te pružiti roditeljima primjer i pokušavati uspostaviti što bolju suradnju između škole, roditelja i učenika (Rosić, 2005).

U intervjuu koji se provodio u OŠ Kuršanec, nastavnici su naglasili kako roditelji Romi rijetko dolaze na roditeljske sastanke te se odazivaju u mnogo većoj mjeri ako prime poziv od školske uprave. Također, razni programi koji se provode u OŠ Kuršanec dopuštaju sudjelovanje roditelja u školskim aktivnostima (Hoblaj, izvještaji o praćenju, 2007). Roditelji Romi često ne brinu adekvatno za svoju djecu te zbog toga izbjegavaju roditeljske sastanke. Učenici Romi čiji roditelji ne brinu adekvatno za njih, često imaju poteškoće s učenjem, ali i s vladanjem. Upravo je to razlog zašto učitelj mora znati kako održavati uspostaviti i održavati komunikaciju s roditeljima (Bakić- Tomić i sur., 2014). Roditelji ne vide školu kao ustanovu koja će pomoći njihovom djetetu izlazak iz neimaštine, već samo kao ustanovu u kojoj je osiguran topli obrok te u kojoj je njihovo dijete na toplom i sigurnom. Zbog toga, učenici Romi često su diskriminirani upravo zbog toga ponašanja koje vide kod kuće, a i sami ga oponašaju: Škola nije mjesto za odgoj i obrazovanje, nego ustanova u kojoj su sigurni i siti. Kako bi se to promijenilo, učitelj mora uspostaviti dobru komunikaciju s roditeljima, u kojoj učitelj mora imati razumijevanja za roditelje koji često i sami neobrazovani, ne znaju bolje. Također, roditelji moraju biti potpuno iskreni prema učitelju i školi, u svrhu bolje komunikacije te kako bi njihova suradnja rezultirala boljim odgojem i obrazovanjem njihove djece.

Učitelj mora od samog početka imati razumijevanje za roditelje Rome i njihovu djecu kako bi suradnja bila što bolja. Kako bi suradnja bila uspješna, u tom odgojno-obrazovnom procesu moraju sudjelovati svi: stručni tim škole, romski pomagač (ako škola ima) te učitelj, ali i sam roditelj. Ukoliko se to postigne, bolje su šanse za integraciju učenika Roma u školu. To dovodi Rome do dugoročnog cilja; uspješne integracije u zajednicu te smanjenje siromaštva, predrasuda, stereotipa te općenito do bolje kvalitete života i življenja (Lapat i Basta, 2010).

7. Metodologija istraživanja

- Primijenjen je upitnik kojim su se ispitivala mišljenja o odgojnom modelu; prikupljeni podaci su prikazani u brojkama i tablicama
- Istraživanje je provedeno u Udruzi Sfera u Kuršancu i OŠ Jože Horvata u Kotoribi. Prosječno popunjavanje je trajalo 15 minuta. Fokus istraživanja je bio na učenicima romske nacionalnosti.
- Ispitivanja su provedena u skladu s načelima Etičkog kodeksa istraživanja s djecom, te je za svakog učenika zatražena pisana suglasnost roditelja za sudjelovanje djeteta u istraživanju i usmeni pristanak svakog djeteta.

7.1. Ciljevi istraživanja

- Istražiti važnost učitelja kao odgojnog modela
- Istražiti odgojni model kod učenika Roma

7.2. Hipoteze

- **H1:** Djevojčice više slušaju i poštuju učiteljicu/učitelja nego dječaci
- **H2:** Učenici viših razreda u većoj se mjeri obraćaju i imaju povjerenja prema učiteljici/učitelju u odnosu na roditelje

7.3. Statističke metode korištene u sklopu istraživanja

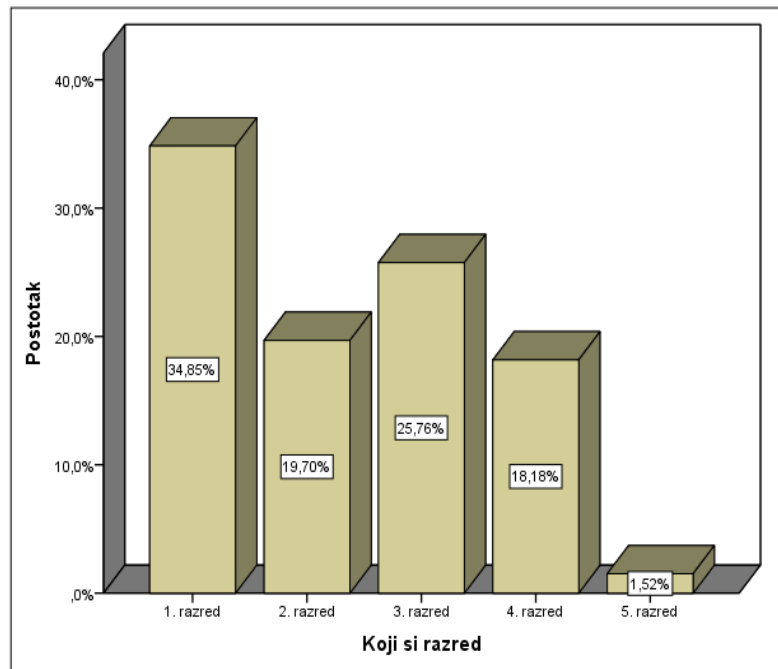
U sklopu istraživanja prikazat ćemo rezultate χ^2 (Hi – kvadrat) testa. Hi kvadrat test spada u ne parametrijske testove i zasniva se na raspodjeli frekvencija unutar tablice kontingencije (a ne na varijabli), za podatke pretpostavljamo da su iz slučajno odabranog uzorka. Ovaj test koristimo u slučaju kad želimo utvrditi da li neke dobivene (opažene) frekvencije odstupaju od frekvencija koje bismo očekivali pod određenom hipotezom.

8. Rezultati istraživanja

Tablica 1. Ispitanici po spolu i dobi

		N	%
Spol	Muško	32	47,8%
	Žensko	35	52,2%
	Ukupno	67	100,0%
Razred	1. razred	23	34,8%
	2. razred	13	19,7%
	3. razred	17	25,8%
	4. razred	12	18,2%
	5. razred	1	1,5%
	Ukupno	66	100,0%

Pogledaju li se podatci za spol ispitanika može se uočiti kako je 47,8% ispitanika muškog spola, dok je 52,2% ispitanika ženskog spola, nadalje kod promatranih razreda može se uočiti kako je 34,8% ispitanika prvi razred, 19,7% ispitanika pohađa 2. razred, 25,8% ispitanika je 3. razred, 18,2% ispitanika je 4. razred, dok je 1,5% ispitanika 5. razred.

Graf 1. Postotak ispitanika po razredima

Tablica 2: Dob ispitanika

N	Valjanih	66
	Nedostaje	1
		9,01
Sd		1,502
Min		7
Max		13

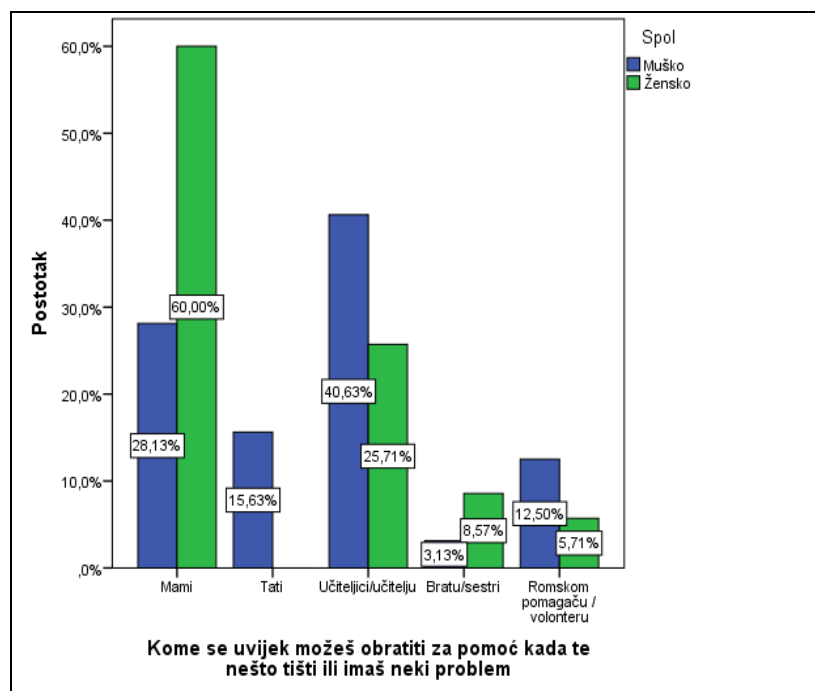
Nadalje, u tablici 2., prikazan je prosječni pokazatelj za dob ispitanika kod kojeg se može uočiti kako je prosječna dob 9,01 godina, uz prosječno odstupanje od 1,502 godina, minimalna vrijednost je 7 godina, dok je maksimalna vrijednost 13 godina.

Tablica 3: Kome se uvijek možeš obratiti za pomoć kada te nešto tišti ili imaš neki problem * Spol

			Spol		Ukupno	p*
			Muško	Žensko		
Kome se uvijek možeš obratiti za pomoć kada te nešto tišti ili imaš neki problem	Mami	N	9	21	30	0,011
		%	28,1%	60,0%	44,8%	
	Tati	N	5	0	5	
		%	15,6%	0,0%	7,5%	
	Učiteljici/učitelju	N	13	9	22	
		%	40,6%	25,7%	32,8%	
	Bratu/sestri	N	1	3	4	
		%	3,1%	8,6%	6,0%	
	Romskom pomagaču / volonteru	N	4	2	6	
		%	12,5%	5,7%	9,0%	
Ukupno		N	32	35	67	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

*Fisherov egzaktni test

Kod tablice 3. na pitanje *Kome se uvijek možeš obratiti za pomoć kada te nešto tišti ili imaš neki problem* s obzirom na *spol ispitanika* može se uočiti kako vrijednost Fisherovog egzaktnog testa iznosi 0,011 ($p < 0,05$), što znači da je uočena statistički značajna razlika kod promatranih skupina, pri tome se značajno veći udio muških ispitanika obrati učiteljici/učitelju (40,6%), dok se djevojčice u većoj mjeri obrate mami (60,0%).

Graf 2. Postotak ispitanika s obzirom na spol

Tablica 4: Tko te uvijek lijepo pozdravi * Spol

			Spol		Ukupno	p*
			Muško	Žensko		
Tko te uvijek lijepo pozdravi	Mama	N	2	8	10	0,076
		%	6,3%	24,2%	15,4%	
	Tata	N	2	0	2	
		%	6,3%	0,0%	3,1%	
	Učiteljica/učitelj	N	25	20	45	
		%	78,1%	60,6%	69,2%	
	Romski pomagač/volonter	N	3	5	8	
		%	9,4%	15,2%	12,3%	
Ukupno		N	32	33	65	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

*Fisherov egzakti test

Razina signifikantnosti Fisherovog egzaktnog testa između pitanja *Tko te uvijek lijepo pozdravi* i *spola ispitanika* iznosi 0,076 ($p > 0,05$), dakle nije uočena statistički značajna razlika kod promatranih varijabli u tablici 4.

Tablica 5: Tko te uvijek dočeka s osmijehom * Spol

			Spol		Ukupno	p*
			Muško	Žensko		
Tko te uvijek dočeka s osmijehom	Mama	N	4	4	8	0,844
		%	12,5%	11,8%	12,1%	
	Tata	N	5	3	8	
		%	15,6%	8,8%	12,1%	
	Učiteljica/učitelj	N	17	17	34	
		%	53,1%	50,0%	51,5%	
	Brat/sestra	N	1	1	2	
		%	3,1%	2,9%	3,0%	
	Romski pomagač/volonter	N	5	9	14	
		%	15,6%	26,5%	21,2%	
Ukupno		N	32	34	66	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

*Fisherov egzaktni test

Razina signifikantnosti Fisherovog egzaktnog testa između pitanja *Tko te uvijek dočeka s osmijehom* i *spola ispitanika* iznosi 0,844 ($p > 0,05$), dakle u tablici 5. nije uočena statistički značajna razlika kod promatranih varijabli.

Tablica 6: Kome se uvijek možeš obratiti za pomoć u vezi domaće zadaće * Spol

			Spol		Ukupno	p*
			Muško	Žensko		
Kome se uvijek možeš obratiti za pomoć u vezi domaće zadaće	Mami	N	6	5	11	0,805
		%	18,8%	14,3%	16,4%	
	Tati	N	4	3	7	
		%	12,5%	8,6%	10,4%	
	Učiteljici/učitelju	N	6	6	12	
		%	18,8%	17,1%	17,9%	
	Sestri/bratu	N	13	14	27	
		%	40,6%	40,0%	40,3%	
	Romskom pomagaču/volonteru	N	3	7	10	
		%	9,4%	20,0%	14,9%	
Ukupno		N	32	35	67	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

*Fisherov egzaktni test

U tablici 6. između pitanja *Kome se uvijek možeš obratiti za pomoć u vezi domaće zadaće* i *spola ispitanika* iznosi 0,805 ($p > 0,05$), dakle nije uočena statistički značajna razlika kod promatranih varijabli.

Tablica 7: Tko te najviše kudi * Spol

			Spol		Ukupno	p*
			Muško	Žensko		
Tko te najviše kudi	Mama	N	9	20	29	0,090
		%	29,0%	57,1%	43,9%	
	Tata	N	17	12	29	
		%	54,8%	34,3%	43,9%	
	Učiteljica/učitelj	N	3	1	4	
		%	9,7%	2,9%	6,1%	
	Brat/sestra	N	2	1	3	
		%	6,5%	2,9%	4,5%	
	Romski pomagač/volonter	N	0	1	1	
		%	0,0%	2,9%	1,5%	
Ukupno		N	31	35	66	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

*Fisherov egzakti test

U tablici 7. između pitanja *Tko te najviše kudi* i *spola ispitanika* iznosi 0,090 ($p>0,05$), dakle nije uočena statistički značajna razlika kod promatranih varijabli.

Tablica 8: Znaš li što su pravila lijepog ponašanja * Spol

			Spol		Ukupno	p*
			Muško	Žensko		
Znaš li što su pravila lijepog ponašanja	Znam	N	32	31	63	0,115
		%	100,0%	88,6%	94,0%	
	Nisam siguran/sigurna	N	0	4	4	
		%	0,0%	11,4%	6,0%	
Ukupno		N	32	35	67	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

*Fisherov egzakti test

U tablici 8. između pitanja *Znaš li što su pravila lijepog ponašanja* i *spola ispitanika* iznosi 0,115 ($p>0,05$), dakle nije uočena statistički značajna razlika kod promatranih varijabli.

Tablica 9: Tko te najviše naučio o pravilima lijepog ponašanja * Spol

			Spol		Ukupno	p*
			Muško	Žensko		
Tko te najviše naučio o pravilima lijepog ponašanja	Mama	N	3	11	14	0,153
		%	9,4%	31,4%	20,9%	
	Tata	N	6	5	11	
		%	18,8%	14,3%	16,4%	
	Učiteljica/učitelj	N	21	16	37	
		%	65,6%	45,7%	55,2%	
	Brat/sestra	N	0	1	1	
		%	0,0%	2,9%	1,5%	
	Romski pomagač/volonter	N	2	2	4	
		%	6,3%	5,7%	6,0%	
Ukupno		N	32	35	67	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

*Fisherov egzakti test

Nadalje, u tablici 9. između pitanja *Tko te najviše naučio o pravilima lijepog ponašanja* i *spola ispitanika* iznosi 0,153 ($p>0,05$), dakle nije uočena statistički značajna razlika kod promatranih varijabli.

Tablica 10: Koga gledaš kao primjer lijepog ponašanja * Spol

			Spol		Ukupno	p*
			Muško	Žensko		
Koga gledaš kao primjer lijepog ponašanja	Mamu	N	1	2	3	0,735
		%	3,1%	6,1%	4,6%	
	Tatu	N	0	1	1	
		%	0,0%	3,0%	1,5%	
	Učiteljicu/učitelja	N	27	25	52	
		%	84,4%	75,8%	80,0%	
	Brata/sestru	N	2	1	3	
		%	6,3%	3,0%	4,6%	
	Romskog pomagača/volontera	N	2	4	6	
		%	6,3%	12,1%	9,2%	
Ukupno		N	32	33	65	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

*Fisherov egzakti test

Nadalje, u tablici 10. između pitanja *Koga gledaš kao primjer lijepog ponašanja* i *spola ispitanika* iznosi 0,735 ($p>0,05$), dakle nije uočena statistički značajna razlika kod promatranih varijabli.

Tablica 11: Tko te najčešće upozorava da se moraš lijepo ponašati * Spol

			Spol		Ukupno	p*
			Muško	Žensko		
Tko te najčešće upozorava da se moraš lijepo ponašati	Mama	N	8	8	16	0,644
		%	25,8%	22,9%	24,2%	
	Tata	N	4	9	13	
		%	12,9%	25,7%	19,7%	
	Učiteljica/učitelj	N	16	15	31	
		%	51,6%	42,9%	47,0%	
	Romski pomagač/volonter	N	3	3	6	
		%	9,7%	8,6%	9,1%	
Ukupno		N	31	35	66	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

*Fisherov egzaktni test

U tablici 11. između pitanja *Tko te najčešće upozorava da se moraš lijepo ponašati* i *spola ispitanika* iznosi 0,644 ($p>0,05$), dakle nije uočena statistički značajna razlika kod promatranih varijabli.

Tablica 12: Tko te najčešće pohvali kada učiniš nešto lijepo (ili dobro) * Spol

			Spol		Ukupno	p*
			Muško	Žensko		
Tko te najčešće pohvali kada učiniš nešto lijepo (ili dobro)	Mama	N	6	10	16	0,325
		%	18,8%	28,6%	23,9%	
	Tata	N	3	0	3	
		%	9,4%	0,0%	4,5%	
	Učiteljica/učitelj	N	19	20	39	
		%	59,4%	57,1%	58,2%	
	Romski pomagač/volonter	N	4	5	9	
		%	12,5%	14,3%	13,4%	
Ukupno		N	32	35	67	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

*Fisherov egzaktni test

U tablici 12. između pitanja *Tko te najčešće pohvali kada učiniš nešto lijepo (ili dobro)* i *spola ispitanika* iznosi 0,325 ($p>0,05$), dakle nije uočena statistički značajna razlika kod promatranih varijabli.

Tablica 13: Tko najviše brine za tebe * Spol

			Spol		Ukupno	p*
			Muško	Žensko		
Tko najviše brine za tebe	Mama	N	15	23	38	0,196
		%	46,9%	65,7%	56,7%	
	Tata	N	6	4	10	
		%	18,8%	11,4%	14,9%	
	Učiteljica/učitelj	N	10	5	15	
		%	31,3%	14,3%	22,4%	
	Brat/sestra	N	0	2	2	
		%	0,0%	5,7%	3,0%	
	Romski pomagač/volonter	N	1	1	2	
		%	3,1%	2,9%	3,0%	
Ukupno		N	32	35	67	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

*Fisherov egzaktni test

U tablici 13. između pitanja *Tko najviše brine za tebe* i *spola ispitanika* iznosi 0,196 ($p>0,05$), dakle nije uočena statistički značajna razlika kod promatranih varijabli.

Tablica 14: Koga najviše slušaš * Spol

			Spol		Ukupno	p*
			Muško	Žensko		
Koga najviše slušaš	Mamu	N	4	9	13	0,611
		%	12,5%	25,7%	19,4%	
	Tatu	N	8	8	16	
		%	25,0%	22,9%	23,9%	
	Učiteljicu/učitelja	N	17	15	32	
		%	53,1%	42,9%	47,8%	
	Romskog pomagača/volontera	N	3	3	6	
		%	9,4%	8,6%	9,0%	
Ukupno		N	32	35	67	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

*Fisherov egzaktni test

U tablici 14. između pitanja *Koga najviše slušaš* i *spola ispitanika* iznosi 0,611 ($p>0,05$), dakle nije uočena statistički značajna razlika kod promatranih varijabli.

Tablica 15: Gdje se osjećaš najopuštenije (ili najsigurnije) * Spol

			Spol		Ukupno	p*
			Muško	Žensko		
Gdje se osjećaš najopuštenije (ili najsigurnije)	U školi	N	26	28	54	0,713
		%	89,7%	84,8%	87,1%	
	Kod kuće	N	3	5	8	
		%	10,3%	15,2%	12,9%	
Ukupno		N	29	33	62	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

*Fisherov egzakti test

U tablici 15. između pitanja *Gdje se osjećaš najopuštenije (ili najsigurnije)* i *spola ispitanika* iznosi 0,713 ($p > 0,05$), dakle nije uočena statistički značajna razlika kod promatranih varijabli.

Tablica 16: Veseliš li se dolasku u školu * Spol

			Spol		Ukupno	p*
			Muško	Žensko		
Veseliš li se dolasku u školu	Da	N	29	33	62	0,231
		%	93,5%	100,0%	96,9%	
	Ne	N	1	0	1	
		%	3,2%	0,0%	1,6%	
	Ne znam	N	1	0	1	
		%	3,2%	0,0%	1,6%	
Ukupno		N	31	33	64	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

*Fisherov egzakti test

U navedenoj tablici 16. između pitanja *veseliš li se dolasku u školu* i *spola ispitanika* iznosi 0,231 ($p > 0,05$), dakle nije uočena statistički značajna razlika kod promatranih varijabli.

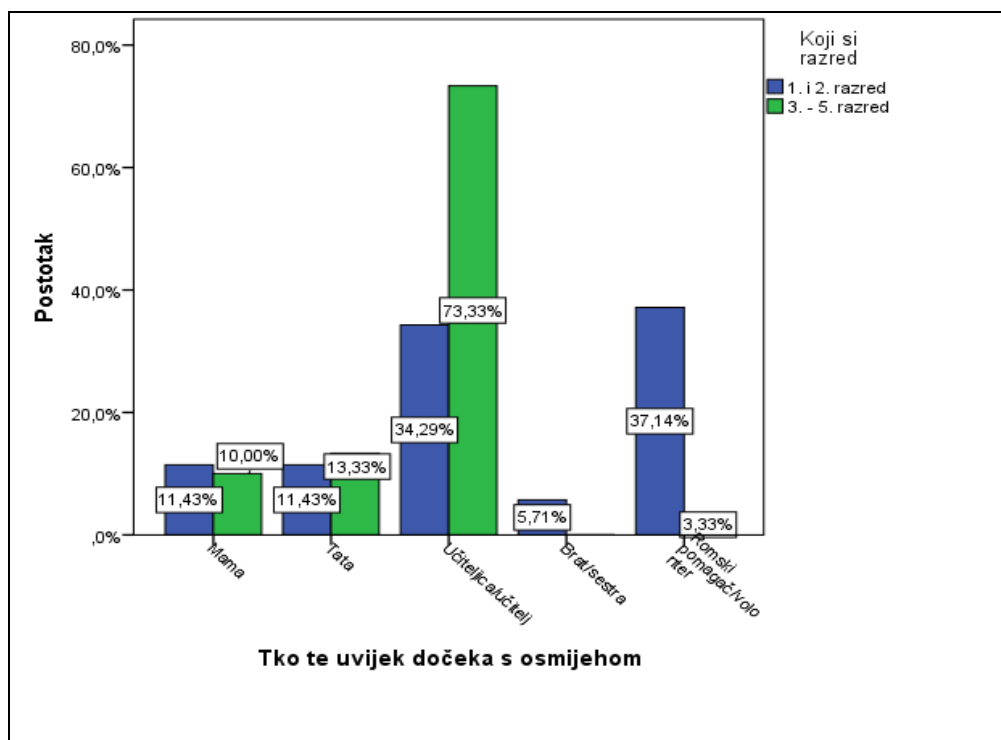
Nadalje, na sljedećim će stranicama biti prikazano testiranje razlike s obzirom na razrede koje ispitanici pohađaju, pri tome su za potrebe testa ispitanici podijeljeni u dvije skupine: 1. i 2. razred i 3. - 5. razred.

Tablica 17: Tko te uvijek dočeka s osmijehom * koji si razred

			Koji si razred		Ukupno	p*
			1. i 2. Razred	3. - 5. razred		
Tko te uvijek dočeka s osmijehom	Mama	N	4	3	7	0,001
		%	11,4%	10,0%	10,8%	
	Tata	N	4	4	8	
		%	11,4%	13,3%	12,3%	
	Učiteljica/učitelj	N	12	22	34	
		%	34,3%	73,3%	52,3%	
	Brat/sestra	N	2	0	2	
		%	5,7%	0,0%	3,1%	
	Romski pomagač/volonter	N	13	1	14	
		%	37,1%	3,3%	21,5%	
Ukupno		N	35	30	65	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

*Fisherov egzaktni test

U prikazanoj tablici 17. kod pitanja *Tko te uvijek dočeka s osmijehom* s obzirom na *promatrane razrede* može se uočiti kako vrijednost Fisherovog egzaktnog testa iznosi 0,001 ($p < 0,05$), što znači da je uočena statistički značajna razlika kod promatranih skupina, pri tome značajno veći udio ispitanika iz 1. i 2. razreda navodi romski pomagač/volonter (37,1%), dok ispitanici iz 3.-5.razreda u većoj mjeri navode učiteljica/učitelj (73,3%).

Graf 3. Postotak ispitanika prema razredu

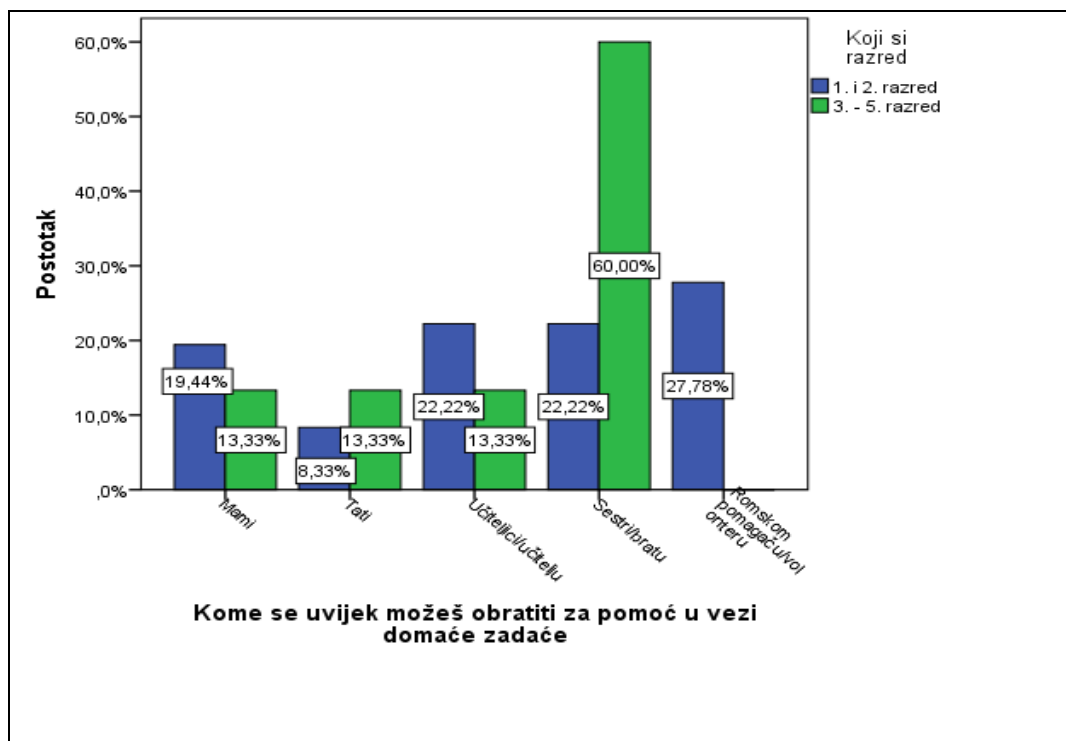
Tablica 18: Kome se uvijek možeš obratiti za pomoć u vezi domaće zadaće * razred

			Koji si razred		Ukupno	p*
			1. i 2. razred	3. - 5. razred		
Kome se uvijek možeš obratiti za pomoć u vezi domaće zadaće	Mami	N	7	4	11	0,001
		%	19,4%	13,3%	16,7%	
	Tati	N	3	4	7	
		%	8,3%	13,3%	10,6%	
	Učiteljici/učitelju	N	8	4	12	
		%	22,2%	13,3%	18,2%	
	Sestri/bratu	N	8	18	26	
		%	22,2%	60,0%	39,4%	
	Romskom pomagaču/volonteru	N	10	0	10	
		%	27,8%	0,0%	15,2%	
Ukupno		N	36	30	66	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

*Fisherov egzaktni test

U prikazanoj tablici 18. kod pitanja *Kome se uvijek možeš obratiti za pomoć u vezi domaće zadaće* s obzirom na *promatrane razrede* može se uočiti kako vrijednost Fisherovog egzaktnog testa iznosi 0,001 ($p < 0,05$), što znači da je uočena statistički značajna razlika kod promatranih skupina, pri tome se značajno veći udio ispitanika iz

1. i 2. razreda obrati romskom pomagaču/volonteru (27,8%), dok se ispitanici iz 3. - 5. razreda u najvećoj mjeri obrate sestri/bratu (60,0%).

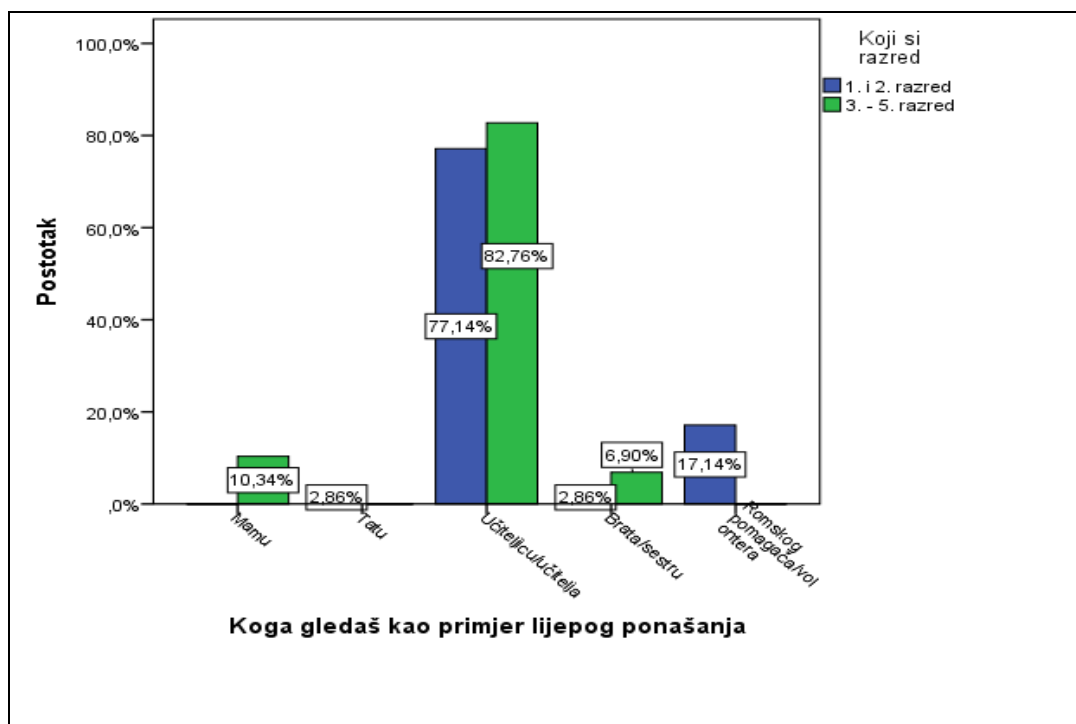
Graf 4. Postotak ispitanika prema razredu

Tablica 19: Koga gledaš kao primjer lijepog ponašanja * Koji si razred

			Koji si razred		Ukupno	p*
			1. i 2. razred	3. - 5. razred		
Koga gledaš kao primjer lijepog ponašanja	Mamu	N	0	3	3	0,014
		%	0,0%	10,3%	4,7%	
	Tatu	N	1	0	1	
		%	2,9%	0,0%	1,6%	
	Učiteljicu/učitelja	N	27	24	51	
		%	77,1%	82,8%	79,7%	
	Brata/sestru	N	1	2	3	
		%	2,9%	6,9%	4,7%	
	Romskog pomagača/volontera	N	6	0	6	
		%	17,1%	0,0%	9,4%	
Ukupno		N	35	29	64	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

*Fisherov egzaktni test

Kod tablice 19. na postavljeno pitanje *Koga gledaš kao primjer lijepog ponašanja* s obzirom na *promatrane razrede* može se uočiti kako vrijednost Fisherovog egzaktnog testa iznosi 0,014 ($p < 0,05$), što znači da je uočena statistički značajna razlika kod promatranih skupina, pri tome značajno veći udio ispitanika iz 1. i 2. razreda navodi romskog pomagača/volontera (17,1%), dok ispitanici iz 3.-5. razreda isključivo navode učiteljicu/učitelja (82,8%) i mamu (10,3%).

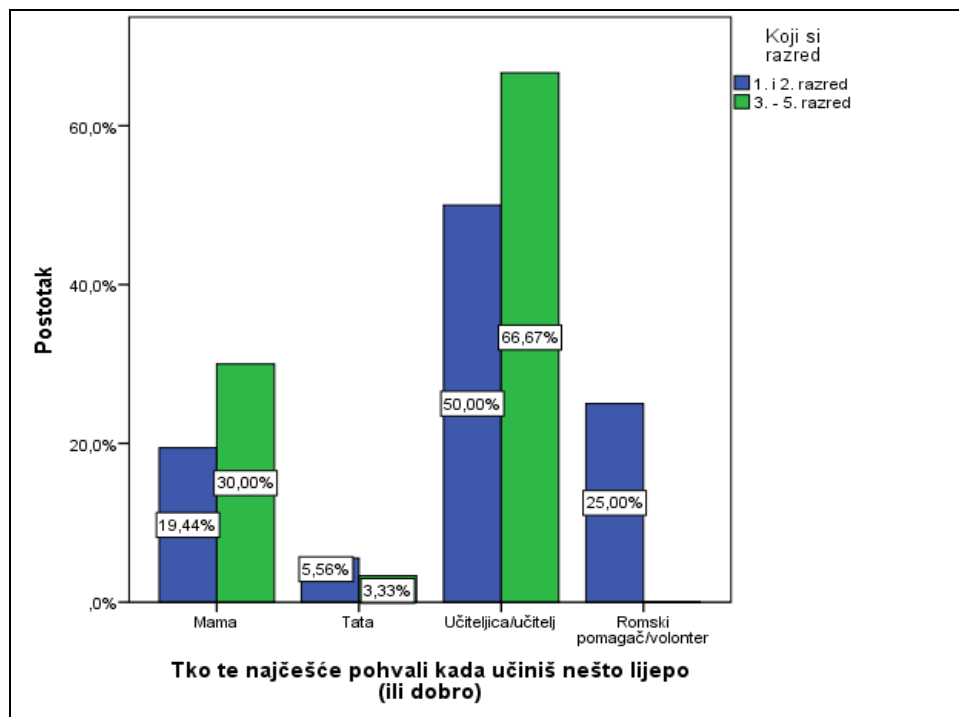
Graf 5. Postotak ispitanika prema razredu

Tablica 20: Tko te najčešće pohvali kada učiniš nešto lijepo (ili dobro) * razred

			Koji si razred		Ukupno	p*
			1. i 2. razred	3. - 5. razred		
Tko te najčešće pohvali kada učiniš nešto lijepo (ili dobro)	Mama	N	7	9	16	0,011
		%	19,4%	30,0%	24,2%	
	Tata	N	2	1	3	
		%	5,6%	3,3%	4,5%	
	Učiteljica/učitelj	N	18	20	38	
		%	50,0%	66,7%	57,6%	
	Romski pomagač/volonter	N	9	0	9	
		%	25,0%	0,0%	13,6%	
Ukupno		N	36	30	66	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

*Fisherov egzaktni test

Kod tablice 20. na pitanje *Tko te najčešće pohvali kada učiniš nešto lijepo (ili dobro)* s obzirom na *promatrane razrede* može se uočiti kako vrijednost Fisherovog egzaktnog testa iznosi 0,011 ($p < 0,05$), što znači da je uočena statistički značajna razlika kod promatranih skupina, pri tome značajno veći udio ispitanika iz 1. i 2. razreda navodi romski pomagač/volonter (25,0%), dok ispitanici iz 3.-5. razreda najčešće navode učiteljica/učitelj (66,7%) i mama (30,0%).

Graf 6. Postotak ispitanika prema razredima

Nadalje u tablici 21. prikazani su ostali upisni odgovori ispitanika na promatrana pitanja.

Tablica 21: Ostali odgovori

		N
Tko te uvijek lijepo pozdravi - Drugo	Prijateljice	1
Tko te uvijek dočeka s osmijehom - Drugo	prijateljica	1
Gdje se osjećaš najopuštenije (ili najsigurnije) – Drugo	I u školi i kod kuće	1
	Kako kad	1
	Ponekad doma, ponekad u školi	1
	Svugdje	2
Veseliš li se dolasku u školu - Drugo	Kako kad	3

Kod pitanja *Zašto se veseliš dolasku u školu*, odgovori su analizirani kvalitativnom metodom. Najviše učenika je kao razlog navelo da vole dolaziti u školu zbog igranja, crtanja i bojanja. Učenici su također navodili da vole dolaziti zbog prijatelja u školu. Sljedeći najčešći odgovor je bio da dolaze zbog učiteljice i da vole učiti i vježbati. Također je nekoliko odgovora bilo vezano za hranu. Učenici su otvoreno priznali da dolaze najviše zbog hrane.

Razlozi dolaska u školu, najzanimljiviji odgovori:

- *Sviđa mi se kad učim nešto novo, kada naučim nešto što do sada nisam znala, kad nastupamo na dramskoj.*
- *Volim dolaziti u školu jer vidim učiteljicu i jer pišemo.*
- *Dolazim u školu zbog učenja hrvatskog jezika, zbog učiteljice i zbog prijatelja.*
- *Dolazim u školu jer razgovaramo o svemu, razgovaram s prijateljima i s učiteljicom, jer se svi družimo.*
- *Dolazim u školu jer učim nešto novo, jer se osjećam sigurno, jer se igramo.*
- *Sviđa mi se u školi jer radim domaću zadaću, jer se učiteljica brine za nas i uči nas.*
- *Sviđa mi se kad dobijem dobru ocjenu, sviđa mi se kad razgovaram s učiteljicom.*
- *Sviđa mi se u školi to što se igram s prijateljima, ne sviđa mi se u školi kad se tučemo.*
- *Sviđa mi se što učimo nešto novo, sviđa mi se kad se lijepo ponašamo.*

8. Rasprava

U istraživanju je sudjelovalo 67 učenika. Većinu uzorka čine djevojčice dok su dječaci nešto manje zastupljeni. Najmanja dob je 7 godina , najveća 13 godina. Najviše su zastupljeni učenici iz prvih i trećih razreda.

Kod prve hipoteze se može uočiti kako kod većine pitanja ne postoji značajna razlika kod spola ispitanika, jedino je uočena razlika kod pitanja *Kome se uvijek možeš obratiti za pomoć kada te nešto tišti i kada imaš neki problem* pri čemu je uočeno kako se velik dio muških ispitanika obrati učiteljici/učitelju (40,6%) dok se djevojčice ne obraćaju učiteljici / učitelju već majci (60,0%) što ne ide u prilog prihvatanju hipoteze H1.

Druga hipoteza je prihvaćena. Kod pitanja *Koga gledaš kao primjer lijepog ponašanja* veći udio ispitanika iz 1. i 2. razreda navodi romskog pomagača/volontera (17,1%) dok ispitanici i od 3.-5. razreda isključivo navode učitelja/učiteljicu. Kod pitanja *Tko te uvijek dočeka s osmijehom*, s obzirom na promatrane razrede, veći dio ispitanika 1. i 2. razreda navodi romski pomagač/volonter (37,1%), dok ispitanici iz 3.-5. razreda navode u većoj mjeri učiteljica/učitelj (73,3%). Iz navedenih podataka može se uočiti da je kod ispitanika viših razreda uočeno kako u većoj mjeri imaju povjerenje u učitelje/učiteljice te se zbog toga hipoteza prihvaća.

Kod provedbe ankete nisu svi učenici odgovorili na sva pitanja. Kako se učenik ne bi bio pod pritiskom ili osjećao prisiljenim, nisam inzistirala na odgovoru ukoliko sam osjetila da je učeniku neugodno, da nema neko posebno mišljenje o tome ili da jednostavno ne zna odgovor na pitanje. Na pitanje *Koliko imaš godina* jedan učenik nije odgovorio na pitanje. Nakon početne tišine, upitala sam ga je li možda problem u tome što nije siguran, na što je on odgovorio potvrdno. Iako se radi o samo jednom učeniku koji nije odgovorio na to pitanje, smatram da bi svako dijete trebalo znati koliko ima godina. Na pitanje *Kome se uvijek možeš obratiti za pomoć kada te nešto tišti ili imaš neki problem*, 44,8% učenika je odgovorilo mami, a 32,8% učitelju ili učiteljici. Zanimljivo je to da je pretpostavljeno da će dječaci navesti kako se više obraćaju tati no ispostavilo se da se djevojčice u većoj mjeri obraćaju mami, a dječaci učitelju ili

učiteljici. Na pitanje *Tko te uvijek lijepo pozdravi* i *Tko te uvijek dočeka s osmijehom* većina učenika je odgovorila da je u pitanju učiteljica ili učitelj. Smatram da je to jedan od razloga zašto je učitelj također sudionik u odgoju učenika jer učitelj mora također svojim ponašanjem biti uzor učeniku. Jedna učenica je odgovorila da ju prijateljica uvijek lijepo pozdravlja i da ju ona uvijek dočeka s osmijehom. Jedan učenik je odgovorio da ga nitko ne dočekuje s osmijehom. Na pitanje *Znaš li što su pravila lijepog ponašanja*, 94,0% učenika je odgovorilo potvrdno. Na sljedeće pitanje *Tko te najviše naučio o pravilima lijepog ponašanja*, najviše njih je odgovorilo učitelj/učiteljica sa 55,2% dok je 20,9% njih odgovorilo mama. Na pitanje *Koga gledaš kao primjer lijepog ponašanja* čak 80,0% učenika je odgovorilo učitelja/učiteljicu dok je 9,2% učenika odgovorilo romskog pomagača. Smatram da ovo pitanje ide u prilog tezi da učitelji svojim ponašanjem daju primjer učenicima te da učitelj ne mora direktno učenika učiti, nego ga svojim primjerom također poučava. Zanimljivo je to da je jedan učenik izjavio da nikog ne smatra primjerom, a jedan učenik nije znao što znači lijepo se ponašati niti što znači riječ primjer. Nakon objašnjavanja tih pojmova, učenik i dalje nije mogao navesti niti jednu osobu koja bi bila primjer lijepog ponašanja. Na pitanje *Tko te najčešće upozorava da se moraš lijepo ponašati*, 47,0% učenika je odgovorilo učitelj/učiteljica, 24,2% mama te 19,7% tata. Isti učenik koji je na prethodno pitanje odgovorio da nikog ne smatra primjerom je izjavio da ga nitko ne upozorava da se mora ljepše ponašati. Jedna od zanimljivih činjenica je da je čak 87,1% učenika izjavilo da su najopušteniji i najsigurniji u školi, a samo 12,9% učenika kod kuće. Kod pitanja *Veseliš li se dolasku u školu* 96,9% učenika je odgovorilo da se veseli dolasku u školu, dok je samo 1,6% odgovorilo da ne i 1,6% učenika da ne znaju. Troje učenika je odgovorilo da se ponekad vesele, ponekad ne. Na pitanje zašto se vesele dolasku u školu, učenici daju razne odgovore. Većina njih navodi da vole učiti, neki navode da se vole igrati dok neki navode da vole provoditi vrijeme s učiteljem ili učiteljicom. Odgovori koji su me iznenadili su oni odgovori u kojima se spominje hrana. Učenici dolaze u školu zbog hrane što nas vraća opet na problem siromaštva i neimaštine koji se mora riješiti kod Roma.

9. Zaključak

Iz pretpostavljene hipoteze H1: *Djevojčice više slušaju i poštuju učiteljicu/učitelja nego dječaci* na temelju istraživanja se može uočiti kako kod većine promatranih pitanja nije uočena statistički značajna razlika kod spola ispitanika, jedino pitanje gdje je razlika uočena je *kome se uvijek možeš obratiti za pomoć kada te nešto tišti ili imaš neki problem* pri čemu se značajno veći udio muških ispitanika obrati učiteljici/učitelju (40,6%), dok se djevojčice u većoj mjeri obrate mami (60,0%), a što ne ide u prilog prihvatanja hipotezi H1, također kod većine promatranih pitanja može se uočiti kako djevojčice u najvećoj mjeri slušaju savjete majke.

Kod hipoteze H2: *Učenici viših razreda u većoj se mjeri obraćaju i imaju povjerenja prema učiteljici/učitelju u odnosu na roditelje* je uočena statistički značajna razlika kod pitanja *Tko te uvijek dočeka s osmijehom* s obzirom na *promatrane razrede*, pri tome značajno veći udio ispitanika iz 1. i 2. razreda navodi romski pomagač/volonter (37,1%), dok ispitanici iz 3.-5. razreda u većoj mjeri navode učiteljicu/učitelja (73,3%), nadalje kod pitanja *Kome se uvijek možeš obratiti za pomoć u vezi domaće zadaće* s obzirom na *promatrane razrede* pri tome se značajno veći udio ispitanika iz 1. i 2. razreda obrati romskom pomagaču/volonteru (27,8%), dok se ispitanici iz 3. - 5. razreda u najvećoj mjeri obrate sestri/bratu (60,0%), dalje kod pitanja *koga gledaš kao primjer lijepog ponašanja* s obzirom na *promatrane razrede* pri tome značajno veći udio ispitanika iz 1. i 2. razreda navodi romskog pomagača/volontera (17,1%), dok ispitanici iz 3.-5. razreda isključivo navode učiteljicu/učitelja (82,8%) i mamu (10,3%), kod pitanja *Tko te najčešće pohvali kada učiniš nešto lijepo (ili dobro)* s obzirom na *promatrane razrede* pri tome značajno veći udio ispitanika iz 1. i 2. razreda navodi romski pomagač/volonter (25,0%), dok ispitanici iz 3. - 5. razreda najčešće navode učiteljicu/učitelja (66,7%) i mamu (30,0%).

Iz navedenih podataka može se uočiti da je kod ispitanika viših razreda zabilježen značajno veći udio ispitanika koji imaju više povjerenja u učitelje/nastavnike te se stoga navedena hipoteza prihvata.

Odgoj i obrazovanje Roma je važno pitanje na koje treba obratiti pozornost. Romi se svakodnevno suočavaju s predrasudama i stereotipima, što zasigurno nije lako.

Mnogi učenici Romi osjećaju odbojnost prema školi, ne vole ići u školi ili pa ih je jednostavno strah upravo zbog predrasuda i stereotipa. Mnogi od njih zbog toga odustaju od školovanja što bitno utječe na njihov daljnji život te kvalitetu života. Taj strah i odbojnost prema školi bi se mogao smanjiti interkulturalnim obrazovanjem svih sudionika u odgojno-obrazovnom procesu. Učenici bi mogli više učiti o sebi i o drugima, o drugim kulturama te o suživotu s njima. Nobražovanost je veliki izazov kod Roma koji se mora riješiti. Činjenica je da problem postoji i da se neće riješiti sam od sebe. Negirajući ga, ne rješavamo ništa. Smatram da su učitelji jedan od čimbenika koji mogu pomoći riješiti taj problem. Naime, učitelj može imati veliki utjecaj na rješavanje poteškoća romske svakodnevnice. Trebalo bi početi od najranijeg odgoja i obrazovanja. Većina roditelja Roma je neobražovana te oni nisu u mogućnosti pomoći svojoj djeci koja pohađaju školu ili pa ne shvaćaju važnost obrazovanja. Odgojitelji i učitelji moraju biti spremni napraviti prvi korak i poduzeti sve potrebne mjere kako bi ukazali roditeljima i učenicima na važnost ranog obrazovanja.

Istraživanje je dokazalo da učitelj ima važnu ulogu u odgoju učenika Roma, što je bio i cilj istraživanja. Utjecaj učitelja, u suradnji sa stručnim timom škole i roditeljima može biti jako velik. Izazov koji postoji već duže vrijeme se mora početi intenzivnije rješavati u svim društvenim sferama kako bi se načinili značajniji pomaci. Autorica smatra da ovo istraživanje može biti uporište i poticaj za rad s učenicima Romima te da se moraju uključiti svi aspekti društva, ne samo učitelji i odgajatelji.

10. Literatura

1. Babić, D. (2004). *Stigmatizacija i identitet Roma* – pogled »izvana«: slučaj učenika Roma u naselju Kozari Bok. *Migracijske i etničke teme*, 20(4), 315-338.
2. Bakić-Tomić, Lj. i Lapat, G. (2014). *Prošlost i tradicijsko blago Roma*. U Lj. Bakić-Tomić (Ur.), *Zbornik radova Jednake mogućnosti – bolja integracija romske djece u obrazovni sustav RH* (str. 10-19). Zagreb: Udruga za promicanje obrazovanja u Republici hrvatskoj „Kali Sara”
3. Baran M. i Šimunić I. (2014). *Prošlost i tradicijsko blago Roma*. U Lj. Bakić-Tomić (Ur.), *Zbornik radova Jednake mogućnosti – bolja integracija romske djece u obrazovni sustav RH* (str. 23-27). Zagreb: Udruga za promicanje obrazovanja u Republici hrvatskoj „Kali Sara”
4. Bedeniković Lež, M. (2009). *Uloga majke u školskom uspjehu djeteta*. *Školski vjesnik : časopis za pedagoška i školska pitanja*, 58(3.), 331-344.
5. Blašković M. i Magdalenić I. (1990). *Kriminalitet*. Časopis za društvena pitanja i kulturu 17/90- Međimurje, 63-69.
6. Bucuroiu F. (2004). 5th International Conference EDU-WORLD 2012 - Education Facing Comtemporary World Issues Trainers that Make a Difference. *Gipsy Children in Between Education and Delinquency*, University of Pitești, Romania
7. Cifre, P. (1980). Teimognage d'un gitan. U: *On the move* (str. 153-154). Vatican, Pontificia Commissio de Sprituali Migratorum atque Itinerantium Cura
8. Ciglar V. (1990). *Stavovi učenika prema školi*. Časopis za društvena pitanja i kulturu 17/90 – Međimurje, 41-49.
9. Đurđević, G. (2009). *Povijest i običaji autohtonih hrvatskih Roma – Lovara*, Bjelovar, Centar savjetovanja, edukacije i kulture Roma
10. Đurić, R. (1988). *Cigani sveta*, Beograd, Jugoslavenska revija
11. Đurić, R. (2007). *Povijest Roma*, Zagreb, Prosvjeta

12. Hobljaj, P. (2008). *Ravnopravan pristup Roma kvalitetnom odgoju i obrazovanju: izvještaji o praćenju 2007.* (Hrvatska, Makedonija, Crna Gora, Slovačka). Zagreb: Institut Otvoreno društvo = Open society institute
13. Hrvatić, N. (2014), *Novi put- Nevo drom- Nove kalja: Interkulturalni pristup odgoju i obrazovanju Roma u Hrvatskoj.* Pitomača- Zagreb. Filozofski fakultet u Zagrebu- Odsjek za pedagogiju.
14. Juul, J. (2013). *Škola u infarktnom stanju- što učiniti kako bi djeci, roditeljima i nastavnicima bilo bolje,* Zagreb, Znanje
15. Kermek Sredanović M. (1990). *Teškoće jezika.* Časopis za društvena pitanja i kulturu 17/90, List Međimurje, 49-62.
16. Lapat, G. i Basta, S. (2010). *Specifičnosti suradnje s roditeljima romskih učenika.* U: A. Jurčević Lozančić (ur.), Očekivanja, postignuća i perspektive u teoriji i praksi ranog i primarnog odgoja i obrazovanja. Zagreb: Učiteljski fakultet.
17. Lapat, G. i Šlezak, H. (2011). *The Roma students' perception of the importance of education.* Metodički obzori: časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu, 6(2011)1(11), 81-93.
18. Mijatović, A. (1999). *Osnove suvremene pedagogije,* Zagreb, Hrvatski pedagoški književni zbor
19. Mitrović, A. (1987). *Brak i porodični odnosi Roma kao činilac njihova društvenog položaja,* institut za socijalnu politiku, Beograd
20. Mlinarević, V. i Brust Nemet, M. (2010). *Posjeduju li budući učitelji interkulturalne kompetencije za rad u izvannastavnim aktivnostima.* Obrazovanje za interkulturalizam : zbornik radova s 2. međunarodne znanstvene konferencije, [Osijek, 30.9.2010.- 1.10.2010.] = Intercultural education : proceedings of the 2nd international scientific conference / Peko, A., Sablić, M., Jindra, R. (ur.). - Osijek: Učiteljski fakultet = Faculty of Teacher Education : Nanseng dijalog centar Osijek = Nansen Dialogue Centre Osijek, 151-167.

21. Mlinarević, V. i Brust Nemet, M. (2015), *Mogućnosti razvijanja kompetencija učitelja za rad s romskom djecom*. U: Mlinarević, V., Brust Nemet, M., Bushati, J.,ur., *Obrazovanje za interkulturalizam: Položaj Roma u obrazovanju*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, 140-151.
22. Mlinarević, V., Kurtović, A. i Svalina, N. (2015), *Stavovi učitelja o Romima u odgoju i obrazovanju*. U: Mlinarević, V., Brust Nemet, M., Bushati, J.,ur., *Obrazovanje za interkulturalizam: Položaj Roma u obrazovanju*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, 117-139.
23. Petrović, Đ. (1976). *Cigani u srednjovjekovnom Dubrovniku*, Beograd , Zbornik Filozofskog fakulteta
24. Pierre- Liegeois, J. (2007). *Romi u Europi*, Zagreb, Ibis grafika
25. Pongrac, Z. (1998). *Problematika izobrazbe djece hrvatskih Roma*. U: Romi u Hrvatskoj danas: zbornik izlaganja i rasprava: okrugli stol. – Zagreb, Centar za direktnu zaštitu ljudskih prava,str. 20-25.
26. Radeka, I. i Sorić, I. (2005). *Model permanentnog usavršavanja nastavnika*. Pedagogijska istraživanja 1(2), 17-34.
27. Relja, J. (2005). *Obrazovanje učitelja u okviru nacionalnog kurikuluma i europskih integracijskih procesa*. Napredak, 146(4), 431-439.
28. Rosić V. (2005). *Obitelj-odgoj- škola* Rijeka, Žagar
29. Seferović, R. (1999). *Prošlost, budućnost i sadašnjost Roma*, Zagreb, Unija Roma Hrvatske
30. Šikić-Mićanović, L., Vojak, D. i Gelger-Zeman, M. (2015). *Socijalno uključivanje djece Roma (RECI+): Izvještaj za Hrvatsku*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište Korak po korak.
31. Vojak, D. (2013). *Romi u Hrvatskoj 1918.-1941.*, Zagreb, Romsko nacionalno vijeće

Mrežni izvori

1. Sever, R. (2004). *Položaj i uloga žena u romskoj populaciji*, Ljetopis socijalnog rada, Vol. 11 No. 2. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/3394> (10.02.2019.)
2. Bagić, D., Burić, I., Dobrotić, I., Potočnik, D. i Zrinščak, S. (2014). *Romska svakodnevnica u Hrvatskoj: prepreke i mogućnosti za promjenu*. Preuzeto s: <http://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/undp-hr-roma-everyday-2015.pdf> (01.02.2019.)
3. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja (2010). Analiza rezultata istraživanja provedenog u sklopu projekta „Pristupačnije i kvalitetnije obrazovanje Roma u Republici Hrvatskoj“. Zagreb: NCVVO. Preuzeto s: http://dokumenti.ncvvo.hr/Kvaliteta_obrazovanja/Romi/analiza_rezultata.pdf (18.01.2019.)
4. Matijević, M., Uzelac, S. i Bouillet, D. (2003). *Povezanost ne/redovitosti školovanja romske djece s njihovom brojnošću i bračnim statusom roditelja*. Napredak, 144 (3). pp. 302-316. Preuzeto s: <http://hpkz-napredak.hr/napredak/> (02.02.2019.)
5. Elijaš, M. i Laklija S. (2014). *Iskustvo rada socijalnih radnika s romskim obiteljima*. Preuzeto s: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=261745 (15.01.2019.)

11. Životopis

Karolina Hlišć rođena je 28. rujna 1992. godine u Čakovcu. Osnovnu školu završila je u Prelogu 2007. godine. Nakon toga upisuje se u SŠ Prelog, smjer ekonomist. Nakon završetka srednje škole upisuje Učiteljski fakultet, modul odgojne znanosti. Pohađala je izborni kolegij Bajaški rumunjski, te je u sklopu kolegija Odgoj za dobrotu volontirala godinu dana u Udruzi Sfera u Kuršancu s djecom romske nacionalnosti te potaknuta time započinje ovo istraživanje.

12. Prilog (upitnik)

1. Spol
 - a) Muško
 - b) Žensko

2. Koji si razred?
 - a) 1. razred
 - b) 2. razred
 - c) 3. razred
 - d) 4. razred
 - e) Ostalo _____

3. Koliko imaš godina? _____

4. Kome se uvijek možeš obratiti za pomoć kada te nešto tišti ili imaš neki problem?
 - a) Mami
 - b) Tati
 - c) Učiteljici/učitelju
 - d) Bratu/sestri
 - e) Romskom pomagaču / volonteru
 - f) Ostalo _____

5. Tko te uvijek lijepo pozdravi?
 - a) Mama
 - b) Tata
 - c) Učiteljica/učitelj
 - d) Brat/sestra
 - e) Romski pomagač/volonter
 - f) Ostalo _____

6. Tko te uvijek dočeka s osmijehom?
 - a) Mama
 - b) Tata
 - c) Učiteljica/učitelj
 - d) Brat/sestra
 - e) Romski pomagač/volonter
 - f) Ostalo _____

7. Kome se uvijek možeš obratiti za pomoć u vezi domaće zadaće?
 - a) Mami
 - b) Tati
 - c) Učiteljici/učitelju
 - d) Sestri/bratu
 - e) Romskom pomagaču/volonteru
 - f) Ostalo _____

8. Tko te najviše kudi?
- a) Mama
 - b) Tata
 - c) Učiteljica/učitelj
 - d) Brat/sestra
 - e) Romski pomagač/volonter
 - f) Ostalo _____
9. Znaš li što su pravila lijepog ponašanja?
- a) Znam
 - b) Ne znam
 - c) Nisam siguran/sigurna
10. Tko te najviše naučio o pravilima lijepog ponašanja?
- a) Mama
 - b) Tata
 - c) Učiteljica/učitelj
 - d) Brat/sestra
 - e) Romski pomagač/volonter
 - f) Ostalo _____
11. Koga gledaš kao primjer lijepog ponašanja?
- a) Mamu
 - b) Tatu
 - c) Učiteljicu/učitelja
 - d) Brata/sestru
 - e) Romskog pomagača/volontera
 - f) Ostalo _____
12. Tko te najčešće upozorava da se moraš lijepo ponašati?
- a) Mama
 - b) Tata
 - c) Učiteljica/učitelj
 - d) Brat/sestra
 - e) Romski pomagač/volonter
 - f) Ostalo _____
13. Tko te najčešće pohvali kada učiniš nešto lijepo (ili dobro)
- a) Mama
 - b) Tata
 - c) Učiteljica/ učitelj
 - d) Brat/ sestra
 - e) Romski pomagač/ volonter
 - f) Ostalo _____

14. Tko najviše brine za tebe?

- a) Mama
- b) Tata
- c) Brat/sestra
- d) Učiteljica/učitelj
- e) Romski pomagač/volonter
- f) Ostalo _____

15. Koga najviše slušaš?

- a) Mamu
- b) Tatu
- c) Učiteljicu/učitelja
- d) Brata/sestru
- e) Romskog pomagača/volontera
- f) Ostalo _____

16. Gdje se osjećaš najopuštenije (ili najsigurnije)?

- a) U školi
- b) Kod kuće
- c) Ostalo _____

17. Veseliš li se dolasku u školu?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ne znam
- d) Ostalo _____

18. Zašto? _____

12. Izjava o samostalnoj izradi diplomskog rada

Ja, Karolina Hlišć, izjavljujem da sam samostalno izradila svoj diplomski rad *Odgojni model kod učenika Roma*, uz pomoć učiteljica, ravnatelja i ostalih stručnih suradnika u prikupljanju upitnika za diplomski rad te uz konzultacije s mentorom, prof. dr. sc. Milanom Matijevićem i sumentorom doc. dr. sc. Goranom Lapatom.